

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Чирва Ю.Є., Нестеренко О.М.

Національна академія Національної гвардії України

У статті висвітлено тлумачення понять «механізм», «механізм управління», «механізм управління економічною безпекою підприємства». Запропоновано компонентний склад механізму управління економічною безпекою підприємства. Розглянуто об'єкти та суб'єкти управління економічною безпекою підприємства. Висвітлено сукупність економічних інтересів підприємства. Визначено функції, принципи і методи управління економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, механізм управління економічною безпекою підприємства, об'єкт і суб'єкт управління, інтереси, функції, принципи, методи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку України, який визначається політичною нестабільністю та суперечливістю законодавства, неочевидністю результату здійснюваних економічних перетворень та надмірним впливом політичної складової на здійснювані економічні перетворення, майже повним вичерпанням екстенсивних чинників економічного зростання та відтоком інвестицій, відсутністю реальних чинників стимулювання інноваційного процесу та вкрай жорсткими умовами кредитування підприємницької діяльності, актуальності набуває питання розробки такого механізму, який би забезпечив протидію численним загрозам та, відповідно, високий рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад управління економічною безпекою на макро – та мікрорівні внесли такі провідні вітчизняні вчені як З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Сасенко [1], Л.І. Донець, Н.В. Ващенко [2], Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність широкого кола публікацій, низка питань, пов'язаних з визначенням методичних засад механізму управління економічною безпекою підприємства, ефективна дія якого здатна забезпечити захист економічних інтересів та розвиток суб'єкта господарювання, потребує подальших наукових пошуків.

Мета статті полягає у визначенні методичних засад механізму управління економічною безпекою підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що серед вчених, які вивчають питання економічної безпеки підприємства не існує єдиної точки зору з приводу визначення даного поняття. Це зумовлено наявністю різноманітних підходів до визначення поняття економічна безпека підприємства, а саме, ресурсно-функціонального, конкурентного, захисного, стійкісного, інформаційного, фінансового та економіко-правового. При цьому, по-перше, жоден з них не можна вважати всеохоплюючим, по-друге, кожен підхід має певні переваги та недоліки.

На наш погляд, економічна безпека підприємства – це здатність ефективно здійснювати господарсько-фінансову діяльність на основі оптимі-

зації джерел формування економічних ресурсів, що забезпечує гармонізацію в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, та, відповідно, створює передумови зростання ринкової вартості підприємства.

Для того, щоб визначити механізм управління економічною безпекою підприємства, виходячи із запропонованого визначення, необхідно уточнити змістовне навантаження понять «механізм», «механізм управління», «механізм управління економічною безпекою підприємства».

Так, в економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного [4] термін «механізм» розкривається в двох аспектах: по-перше, це система чи спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності та, по-друге, як система певних ланок та елементів, що приводить їх у дію. Розкриваючи поняття механізму, Ю. М. Осіпов визначає механізм як одночасно організовану й організуючу систему подій, явищ, процесів, яка підкоряється законам, має ціль, визначену структуру, за допомогою якої досягається поставлена мета [5].

Отже, визначальним у трактуванні поняття «механізм» є те, що він являє собою систему елементів, способів та засобів що визначають певний процес, явище або дію. Проаналізувавши зміст категорії «механізм», доцільно дослідити сутність поняття «механізм управління».

Сутність механізму управління, у свою чергу, також розкривається вченими по-різному. Так, А.Л. Гапоненко та А.П. Панкрухіна тлумачать «механізм управління» як сукупність засобів і методів управління, реалізація яких визначає можливість цілеспрямованого руху системи [6]. Більша конкретизація має місце у визначенні безпосередньо механізму управління, наведена в роботі О.М. Ястремської та В.С. Пономаренко, які розкривають суть механізму управління через висвітлення об'єктивного компонентного переліку та мети його узгодження. У їхньому трактуванні «механізм управління» підприємством – це сукупність форм, структур, методів і засобів управління, об'єднаних спільною метою, за допомогою яких здійснюються поєднання й узгодження суспільних, групових і приватних інтересів, забезпечується функціонування й розвиток підприємства як соціально-економічної системи [7].

Отже, узагальнюючи вищевикладене, механізм управління доцільно трактувати як систему еле-

ментів, що взаємодіють між собою та забезпечують ефективне функціонування організації.

Переходячи безпосередньо до безпеки, слід зазначити, що В.Л. Ліпкан вважає, що механізм безпеки (будь-якої) включає сукупність цілей, функцій, принципів і методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи безпеки [8]. Такий підхід, на наш погляд, залишає поза увагою організаційну структуру, без якої в принципі не може функціонувати будь-яка система (механізм).

На думку Л.І. Донець, Н.В. Ващенко механізм забезпечення (управління) економічної безпеки являє собою набір засобів, а також систему організації їх виконання і контролю, які дозволяють досягнути найвищий рівень економічної безпеки підприємства [2]. Очевидний, що такий підхід є надзвичайно загальним і не дозволяє визначити елементи ефективного механізму управління економічною безпекою підприємства. О.Ю. Сова вважає, що механізм управління економічною безпекою підприємства повинен включати методи (організаційно-технологічні, соціально-економічні, адміністративні, правові, соціально-психологічні, інформаційні), інструменти та заходи їх реалізації [9]. Важко не погодитись з необхідністю включення до механізму управління економічною безпекою відзначених складових. Разом з цим, неможна залишити поза увагою економічні інтереси, реалізація яких забезпечує досягнення стану економічної безпеки. Таке зауваження нівелює у роботі [10], в якій до складу механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства пропонується включити такі основні складові елементи, як: об'єкти та суб'єкти управління, сукупність фінансових інтересів підприємства, функції, принципи і методи управління, організаційну структуру, нормативно-правове забезпечення, інформаційне забезпечення тощо. На наш погляд, наведений перелік складових механізму відповідає вимогам комплексності та всебічності. Разом з цим, вважаємо, що доцільно поряд з організаційною структурою включити й організаційну культуру організації, що впливає на поведінку суб'єктів управління, співробітників та взагалі кінцеві фінансові результати діяльності підприємства.

На підставі викладеного вважаємо за доцільне використовувати наступний компонентний склад механізму управління економічною безпекою підприємства: об'єкти та суб'єкти управління; сукупність фінансово-економічних інтересів підприємства; функції, принципи і методи управління; організаційну структуру та культуру.

У науковій літературі мають місце різні підходи щодо визначення об'єкту механізму забезпечення економічної безпеки:

- при побудові загальної системи управління таким об'єктом виступає фінансово-економічна діяльність підприємства в цілому;

- для кожного окремого проміжку часу може бути виділений свій пріоритетний об'єкт: прибуток, грошові потоки, інвестиції, ризики тощо;

- у розрізі основних задач управління економічною безпекою таким об'єктом може виступати: джерела формування фінансових ресурсів, структура капіталу, активів тощо [10].

Суб'єктами управління економічною безпекою є власники, керівництво підприємства та

фінансові менеджери, які шляхом проведення аналітичних досліджень, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища підприємства, розробляють відповідні пропозиції щодо можливості нейтралізації загроз, тобто реалізації економічних інтересів суб'єкта господарювання.

Економічні інтереси підприємства – це його об'єктивні потреби у сфері економічної діяльності, задоволення яких забезпечує реалізацію головних цілей його фінансово-економічного розвитку на кожному з етапів життєвого циклу. Економічні інтереси підприємства не залишаються незмінними протягом його господарської діяльності, а уточнюються на всіх етапах життєвого циклу [11].

У даному контексті слід відзначити, що головний (глобальний) економічний інтерес підприємства нерозривно пов'язаний з головною метою функціонування підприємства в цілому і реалізується разом з нею в єдиному комплексі. Модель максимізації ринкової вартості підприємства як головної цільової функції його розвитку передбачає, що всі управлінські рішення в будь-якій сфері діяльності повинні бути спрямовані, в першу чергу, на максимально можливий приріст реальної ринкової його ціни, тобто забезпечувати неперервне зростання вартості підприємства на ринку [12].

Поряд з визначенням головного (глобального) економічного інтересу підприємства, слід зазначити, що інтереси суб'єкта господарювання надзвичайно різноманітні. Дослідження наукових праць [2-3] дає підстави вважати доцільним в контексті обґрунтування методичних засад механізму управління економічною безпекою підприємства, дослідження економічних інтересів за такими ознаками як: сутність (зміст), масштаби, суб'єкти інтересів, вагомість, імовірність реалізації, рівень реалізації, сфера виникнення, природа, час реалізації, методами реалізації.

Слід відзначити, що належний стан економічної безпеки досягається підприємством тільки у випадку узгодженості його економічних інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Виходячи з цього, забезпечення економічної безпеки підприємства має розглядатися як процес реалізації заходів щодо недопущення (попередження) можливих збитків у поточному та перспективному періоді.

Сутність будь-якого явища, у тому числі, й економічної безпеки, виражається в її функціях, тобто в тих завданнях, для рішення яких воно призначено. До складу основних функцій управління економічною безпекою підприємства слід віднести планування; організацію і регулювання; стимулювання; контроль.

Управління економічною безпекою має здійснюватися за певними принципами. Аналіз і узагальнення ряду наукових джерел [2, 10, 13] свідчить про те, що основними принципами управління економічною безпекою підприємства є:

- принцип розвитку, що передбачає необхідність урахувувати швидкі зміни, що відбуваються у навколишньому оточенні, здатність системи до розвитку;

- принцип адаптивності виражається у здібностях системи управління прилаштовуватися до змін зовнішнього та внутрішнього оточення підприємства з метою уникнення загроз;

– принцип єдності, що передбачає те, що всі дії підрозділів служби економічної безпеки підприємства повинні бути узгодженими та скоординованими;

– принцип компетентності, що передбачає, що питаннями забезпечення економічної безпеки займаються висококваліфіковані кадри;

– принцип економічної доцільності полягає в тому, що витрати на проведення заходів з забезпечення безпеки повинні бути економічно обґрунтованими;

– принцип оперативності – швидка реакція системи на зміни у навколишньому оточенні, використання тільки актуальної інформації;

– принцип комплексності, що передбачає нейтралізацію шкідливих факторів на всі функціональні складові економічної безпеки;

– принцип законності, що передбачає функціонування системи управління економічною безпекою згідно з вимогами чинного законодавства;

Реалізація наведеної системи принципів управління економічною безпекою підприємства дає змогу забезпечити виконання мети її організації й реалізацію поставлених задач.

Методи механізму управління економічною безпекою підприємства досліджуються у ряді наукових праць [10-11]. Згідно до цих досліджень механізм забезпечення економічної безпеки має включати такі методи управління, як адміністративні (організаційно-розпорядчі); економічні; соціально-психологічні.

Кількість і склад підсистем підприємства, їх підпорядкованість і взаємний зв'язок визначається організаційною структурою, яка визначаю-

чи розподіл відповідальності й повноважень у середині суб'єкта господарювання. Організаційна структура, зокрема, структура апарату управління безпосередньо впливають на стан економічної безпеки й є невід'ємними складовими механізму управління нею.

Якщо організаційна структура являє собою кістяк підприємства, то організаційна культура є його «душею». Організаційна культура є порівняно новим елементом механізму управління, що викликає дискусії науковців та практиків. Включення її до складу механізму зумовлено наступним. З одного боку, сформована корпоративна культура на підприємстві опосередковано впливає на поведінку суб'єктів управління в економічній сфері та визначає фактичні принципи та методи управління. З іншого – безпосередньо впливає на поведінку співробітників, що є важливим фактором формування кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.

Висновки і пропозиції. Отже, висвітлення методичних засад механізму управління економічною безпекою підприємства сприятиме його практичному застосуванню в діяльності суб'єктів господарювання різних галузей. Певні елементи механізму управління економічною безпекою у первісному вигляді на українських підприємствах вже мають місце та ефективно працюють, інші – вимагають удосконалення, треті – лише формуються. Використання адекватного сучасним вимогам механізму управління економічною безпекою підприємств забезпечить їх функціонування та розвиток у тривалій перспективі.

Список літератури:

1. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
2. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
3. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Економічна енциклопедія. В 3 т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
5. Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма / Осипов Ю.М. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 92с.
6. Теория управления: учеб. / под общ. ред. Гапоненко А.Л., Панкрухина А. П. – М.: РАГС, 2003. – 560с
7. Пономаренко В.С. Механизм управления предприятием: стратегический аспект / В.С.Пономаренко, Е.Н. Ястремская, В.М. Луцковский и др. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. – 252 с.
8. Ліпкан В.А. Безпекознавство: навч. посібник / В.А. Ліпкан. – К.: Європ. ун-т, 2003. – 208 с.
9. Сова О.Ю. Напрямки вдосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємств / О.Ю. Сова // Вчені записки Університету «КРОК». – 2014. – Випуск 37. – С. 97-103.
10. Орлик О. В. Напрямки формування надійної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання / О. В. Орлик // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та управління: міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 січня 2014 р.: матеріали конф. – Дніпропетровськ: «ФОРМ Дробязко С.І.», 2014. – С. 306-309.
11. Мойсеєнко, І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 380 с.
12. Антонова О.В. Методичні засади механізму управління економічною безпекою підприємства / О.В. Антонова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 15. – Частина 5. – 2015 – С. 43-46.
13. Васильєв О.В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств / О.В. Васильєв // Економічний аналіз. 2013. – Том 14. – № 2. –С. 138-145.

Чирва Ю.Е., Нестеренко О.М.

Национальная академия Национальной гвардии Украины

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье рассмотрено толкование понятий «механизм», «механизм управления», «механизм управления экономической безопасностью предприятия». Обоснован компонентный состав механизма управления экономической безопасностью предприятия. Рассмотрены объекты и субъекты управления экономической безопасностью предприятия. Освещена совокупность экономических интересов предприятия. Определены функции, принципы и методы управления экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, механизм управления экономической безопасностью предприятия, объект и субъект управления, интересы, функции, принципы, методы.

Chirva Yu.E., Nesterenko O.M.

National Academy of National Guard of Ukraine

METHODICAL BASES OF MECHANISM OF MANAGEMENT ECONOMICS SECURITY OF ENTERPRISE

Summary

Interpretation of concepts «mechanism», «mechanism of management», «mechanism of management economic security of enterprise», is considered in the article. Component composition of mechanism of management economic security of enterprise is grounded. Objects and subjects of management economic security of enterprise are considered. The aggregate of economic interests of enterprise is considered. Functions, principles and methods of management economic security of enterprise, are certain.

Keywords: economic security of enterprise, mechanism of management economic security of enterprise, object and subject of management, interests, functions, principles, methods.